

Status języka prawnego (1)

- Autorem pojęć *język prawny* i *język prawniczy* jest **Bronisław Wróblewski** (1888-1941) – „*Język prawny i prawniczy*” (1948).
- **Język prawny** – kryterium przedmiotowe: język przepisów prawnych, swoistość semantyczna i leksykalna, kryterium podmiotowe: język prawodawcy.
- **Język prawniczy** – kryterium przedmiotowe: język o przepisach prawnych (orzeczenia, opinie, pisma, gwara zawodowa) - metajęzyk, kryterium podmiotowe: język prawników.
- Późniejsi badawcze języka prawnego: J. Wróblewski, T. Gizbert-Studnicki, M. Zieliński, A. Malinowski, A. Choduń (prawnicy), B. Hałas, J. Pieńkoś, H. Jadacka (lingwiści).

Status języka prawnego (2)

- Czy język prawny jest językiem w sensie językoznawczym?
- **La langue** (de Saussure) – nie, bo nie jest systemem znaków istniejących w świadomości społecznej.

- **Kompetencja** (Chomsky) – nie, bo nie stanowi zbioru reguł generujących zdania tego języka.

Status języka prawnego (3)

- T. Gizbert-Studnicki: Język prawny jako **rejestr językowy**, w którym spisany jest zbiór tekstów prawnych (socjolingwistyka). Język prawny obok języka mediów, języka reklamy, języka komentarzy sportowych itd.
- A. Malinowski: Język prawny jako **odmiana stylistyczna (funkcjonalna)** języka ogólnego. Styl (gatunek, język) normatywny obok stylu artystycznego, literackiego, naukowego, potocznego itd.
- Język ogólny → styl urzędowy → styl normatywny

Status języka prawnego (4)

- Rejestr językowy – różnicowanie pomiędzy sposobami użycia języka. Kryteria różnicowania:
- **Pole dyskursu** – rozmaite dziedziny życia społecznego, prawa i obowiązki (charakterystyczna leksyka, np. *obowiązek, uprawnienie, kara, wina*)
- **Moduł dyskursu** (właściwości kanału komunikacyjnego) – teksty pisane, akty prawne o specyficznej strukturze, komunikacja nieskierowana (charakterystyczna składnia – długie, rozbudowane, zdania, cechy fleksyjne czasowników itd.)
- **Styl dyskursu** (relacje między użytkownikami) – relacje formalne, instytucjonalne (składnia i leksyka oficjalna).

Status języka prawnego (5)

Cechy **stylu urzędowego**:

- Stosowanie powtarzalnych wzorców językowych (konwencjonalność);
- Odindywidualizowanie języka (brak wypowiedzi w pierwszej i drugiej osobie);
- Dążenie do precyzji wypowiedzi;
- Dobór słownictwa pozbawionego emocji (wyrażeń ekspresywnych);
- Brak regionalizmów, archaizmów, wyrażeń środowiskowych;
- Kategorieczność (nakazy, zakazy, dozwoleń);
- Przewaga konstrukcji bezosobowych (zdań bezpodmiotowych);
- Częstsze używanie strony biernej;
- Stosowanie schematów kompozycyjnych i systematyki wewnętrznej.

Status języka prawnego (6)

Cechy **stylu normatywnego**:

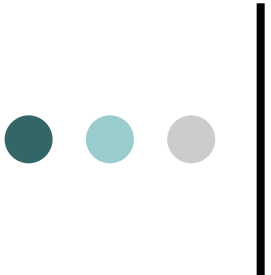
- Duży udział nazw abstrakcyjnych;
- Normatywny sposób określania znaczeń słów i ich zakresów (definicje legalne);
- Performatywny charakter wszystkich wypowiedzi;
- Specyficzna konstrukcja syntaktyczna (składniowa);
- Specyficzna mikrokompozycja i makrokompozycja;
- Specyficzne użycie czasów;
- Specyficzny zbiór skrótów;
- Brak równoczesnego kontaktu legislatora i adresata.

Status języka prawnego (7)

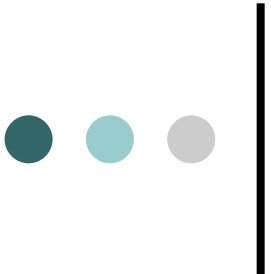
Cechy statystyczne **stylu normatywnego**:

- Liczba słów jest ponad trzykrotnie niższa niż w polszczyźnie ogólnej;
- Częstsze używanie spójników odpowiadających funktorom prawdziwościowym (i, lub, oraz, albo, jeżeli);
- Więcej rzeczowników, mniej czasowników;
- Mniej nazw własnych;
- Mniejsza średnia długość słów;
- Większa średnia długość zdań.

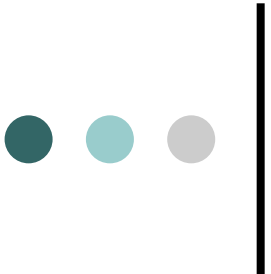
Normatywność języka prawnego (1)

- Wypowiedzi zawarte w tekstach prawnych mają charakter wypowiedzi dyrektywalnych, tj. wyrażają dyrektywy (normy, wzorce) zachowania – *ius non docet, sed iubet* (*prawo nie poucza, lecz nakazuje*).
- Istnieją rozmaite sposoby wyrażania dyrektyw za pomocą języka: leksykalne, gramatyczne i pragmatyczne.

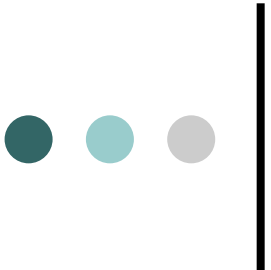
Normatywność języka prawnego (3)

- Sposoby wyrażania norm:
- Forma rozkaznikowa (tryb rozkazujący), np. *Przedsiębiorco, działaj pod firmą!*
- Forma powinnościowa, np. *Przedsiębiorca powinien działać pod firmą.*
- Forma modalna, np. *Przedsiębiorca musi działać pod firmą.*
- Forma deontyczna, np. *Przedsiębiorca ma obowiązek działać pod firmą.*
- Forma performatywna, np. *Niniejszym nakazuje się, by przedsiębiorca działał pod firmą. / Niech przedsiębiorca działa pod firmą.*
- Forma opisowa, np. *Przedsiębiorca działa pod firmą.*

Normatywność języka prawnego (2)

- „Każdy zatrzymany powinien być niezwłocznie i w sposób zrozumiały dla niego poinformowany o przyczynach zatrzymania” (art. 41 ust. 3 Konstytucji),
- „Organ właściwy do załatwienia skargi powinien załatwić skargę bez zbędnej zwłoki, nie później jednak niż w ciągu miesiąca” (art. 237 § 1 k.p.a.),
- „Po wygaśnięciu umocowania pełnomocnik obowiązany jest zwrócić mocodawcy dokument pełnomocnictwa” (art. 102 k.c.),
- „Pismo to należy doręczyć obu stronom” (art. 77 § 1 k.p.c.),
- „Przedsiębiorca może posługiwać się skrótem firmy” (art. 43⁵ § 4 k.c.),

Normatywność języka prawnego (4)

- „Przedsiębiorca działa pod firmą.” (art. 43² § 1 k.c.),
- „Kto zabija człowieka, podlega karze...” (art. 148 § 1 k.k.),
- „Rada Ministrów wskaże w drodze rozporządzenia instytut medycyny pracy...” (art. 237 § 11 k.p.),
- „Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej” (art. 2 Konstytucji),
- „Organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa” (art. 7 Konstytucji).

Założenie o normatywności języka prawnego

- Założenie o normatywności tekstów prawnych – „tekst prawny zawiera nie jakiegokolwiek wypowiedzi językowe, ale właśnie normy postępowania” (S. Wronkowska, M. Zieliński).
- § 11 ZTP: „W ustawie nie zamieszcza się wypowiedzi, które nie służą wyrażaniu norm prawnych, a w szczególności apeli, postulatów, zaleceń, upomnień oraz uzasadnień formułowanych norm”.
- Kontekst instytucjonalny, a nie wyjaśnienie lingwistyczne.

Quasi-idiomatyczność tekstów prawnych (1)

- Maciej Zieliński (derywacyjna koncepcja wykładni prawa).
- **Idiomy właściwe** – wyrażenia, które znaczenie nie wynika z zestawienia ich części składowych, trzeba znać ich znaczenie jako całości, np. *pał go sześć!*
- **Idiomy niewłaściwe** – wyrażenia, którym można przypisać dwa znaczenia: dosłowne i idiomatyczne, np. *wsadzić kij w mrowisko*.
- Przepisy prawne = idiomy niewłaściwe.

Quasi-idiomatyczność tekstów prawnych (2)

- „Przedsiębiorca działa pod firmą” (art. 43² § 1 k.c.).
- ↓
- Nakazuje się przedsiębiorcy, by działał pod firmą.

Zastrzeżenia:

- Zmiana dotyczy w istocie jedynie czasownika normotwórczego (*działa*), a nie całego wyrażenia.
- Zmiany tego typu mają charakter regularny, tzn. nie jest wymagana znajomość znaczenia wyrażenia jako całości.

Poziomowa interpretacja tekstów prawnych (1)

- Ryszard Sarkowicz, nawiązanie do hermeneutycznej tradycji interpretacji biblijnej.
- Trzy poziomy interpretacji tekstu:
 - 1) Deskryptywny (opis pewnych zachowań),
 - 2) Dyrektywny (normy postępowania),
 - 3) Poziom presupozycji (rekonstrukcja informacji wynikających z tekstu, lecz wprost w nim niezawartych).

Poziomowa interpretacja tekstów prawnych (2)

- „Przedsiębiorca działa pod firmą” (art. 43² § 1 k.c.).
 1. **Poziom deskryptywny:** istnieją przedsiębiorcy, istnieją firmy, przedsiębiorcy działają pod firmą.
 2. **Poziom normatywny:** przedsiębiorcy powinni działać pod firmą.
 3. **Poziom presupozycji:** przedsiębiorcy są podmiotami prawa (bo „działają”), firma jest oznaczeniami przedsiębiorcy (bo działa „pod” nią).

Leksyka języka prawnego (1)

- Bazą leksykalną dla języka prawnego jest język ogólny (powszechny), a nie język potoczny (tj. nieformalny język mówiony).
- Słowa najczęściej występujące w języku prawnym (z pominięciem słów funkcyjnych): *być, on, mowa, dzień, móc, praca, sprawa, przepis, osoba, właściwy...*
- Słowa funkcyjne najczęściej występujące w języku prawnym: *w, i, z, o, do, na, który, lub, się, oraz...*

Leksyka języka prawnego (2)

- Słowa częste w języku prawnym, a rzadkie w języku ogólnym: *przepis, ustawa, określony, postępowanie, organ, wykonywanie, termin, publiczny, umowa, prezes, rozporządzenie, urząd, dokument, czynność, ochrona, świadczenie, kara, przedsiębiorca, odpowiednio, podmiot...*
- Słowa rzadkie w języku ogólnym, a częste w języku prawnym: *aby, im, nieco, ani, bardziej, ja, niestety, będę, jakby, jakieś, oczywiście, bo, chociaż, jednak, około, czasem...*

Leksyka języka prawnego (3)

Wybrane pary wyrażen synonimicznych z języka prawnego – języka ogólnego:

- *pobierać – brać;*
- *stanowić (coś) – być;*
- *znajdować się (w jakimś stanie) – być;*
- *przebywać (na jakimś terenie) – być;*
- *oczekiwać – czekać;*
- *otrzymywać/otrzymać/uzyskiwać/uzyskać – dostawać/dostać;*
- *zaprzestać – kończyć;*
- *wygasać/wygasnąć – skończyć;*
- *nabywać – kupować*
- *posiadać – mieć*
- *ubiegły – ostatni*
- *dokonywać/dokonać – robić;*
- *wszczać/wszczynać – zaczynać.*

Składnia języka prawnego (1)

- **Długość zdań** (liczba wyrazów w zdaniu) – badania statystyczne Andrzeja Malinowskiego.
- Średnia długość ustępów (paragrafów): 43,9 słów dla ustaw, 39,8 słów dla rozporządzeń.
- Średnia długość zdań w innych tekstach: 19,56 słów dla tekstów publicystycznych, 11,9 słów dla tekstów beletrystycznych.

Składnia języka prawnego (2)

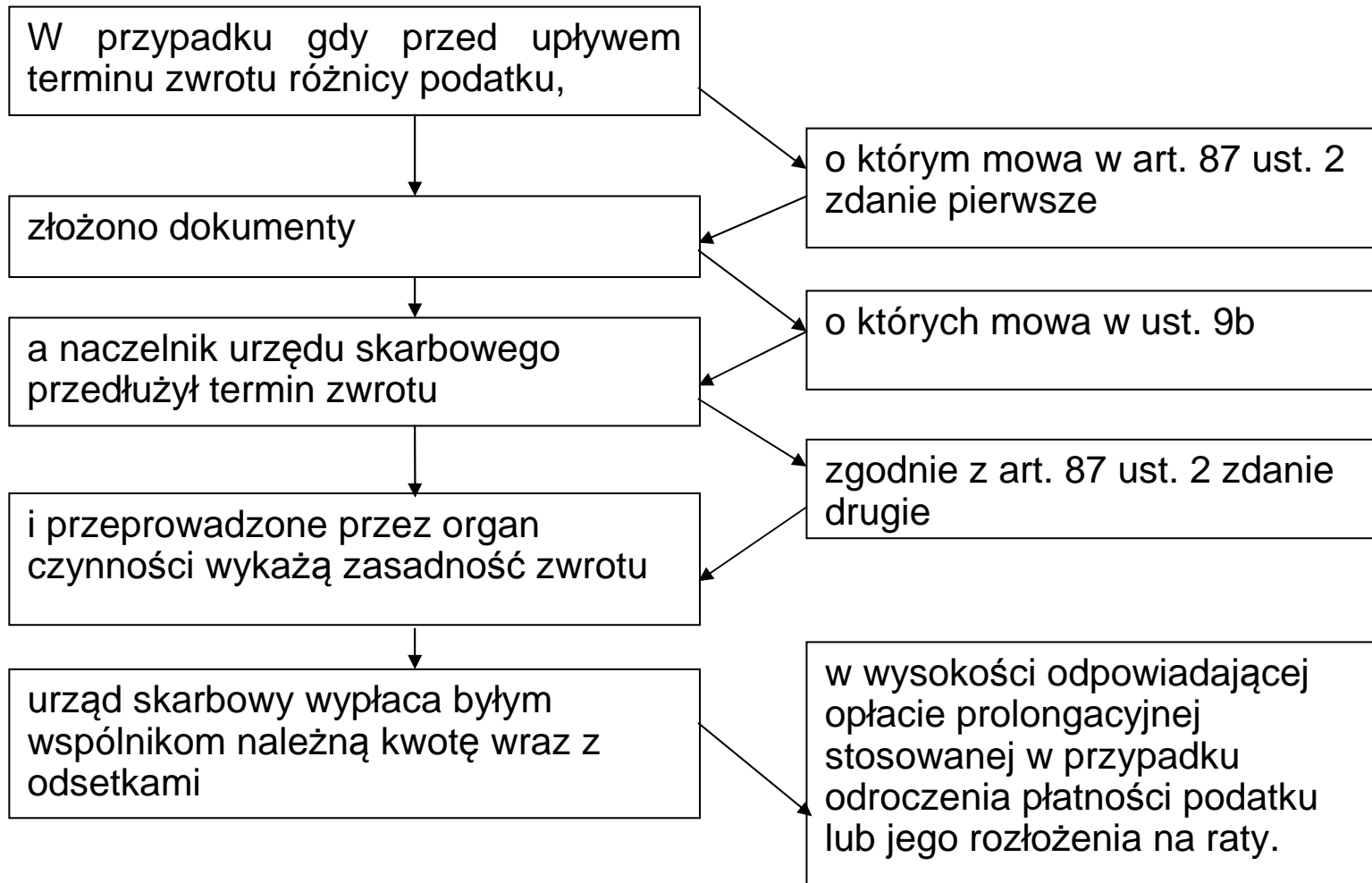
- **Złożoność zdań** (konstrukcje wielokrotnie złożone).
- § 7 ZTP: „Zdania w ustawie redaguje się zgodnie z powszechnie przyjętymi regułami składni języka polskiego, unikając zdań wielokrotnie złożonych”.
- Zdania złożone współrzędnie (szeregowo): *Szedł drogą i zobaczył dzika.*
- Zdania złożone podrzędnie:
 - Jednokrotnie: *Kiedy szedł drogą, zobaczył dzika.*
 - Wielokrotnie: *Opowiedział mi, że kiedy szedł drogą, zobaczył dzika, który wyszedł prosto na niego...*

Składnia języka prawnego (3)

„W przypadku gdy przed upływem terminu zwrotu różnicy podatku, o którym mowa w art. 87 ust. 2 zdanie pierwsze, złożono dokumenty, o których mowa w ust. 9b, a naczelnik urzędu skarbowego przedłużył termin zwrotu zgodnie z art. 87 ust. 2 zdanie drugie, i przeprowadzone przez organ czynności wykażą zasadność zwrotu, urząd skarbowy wypłaca byłym wspólnikom należną kwotę wraz z odsetkami w wysokości odpowiadającej opłacie prolongacyjnej stosowanej w przypadku odroczenia płatności podatku lub jego rozłożenia na raty” (art. 14 ust. 9g zd. pierwsze ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług)

Składnia języka prawnego (4)

Składnia języka prawnego (5)

- Grupy współrzędne (szeregowy) – podmiot szeregowy:
- „Zbycie lub wydzierżawienie przedsiębiorstwa albo ustanowienie na nim użytkowania powinno być dokonane...” (art. 75¹ k.c.) – poprawnie: *powinny być dokonane.*
- „jeżeli strona tej umowy, inny uczestnik lub osoba działająca w porozumieniu z nimi wpłynęła na wynik aukcji lub albo przetargu...” (art. 70⁵ k.c.) – poprawnie: *wpłynęli.*

Składnia języka prawnego (6)

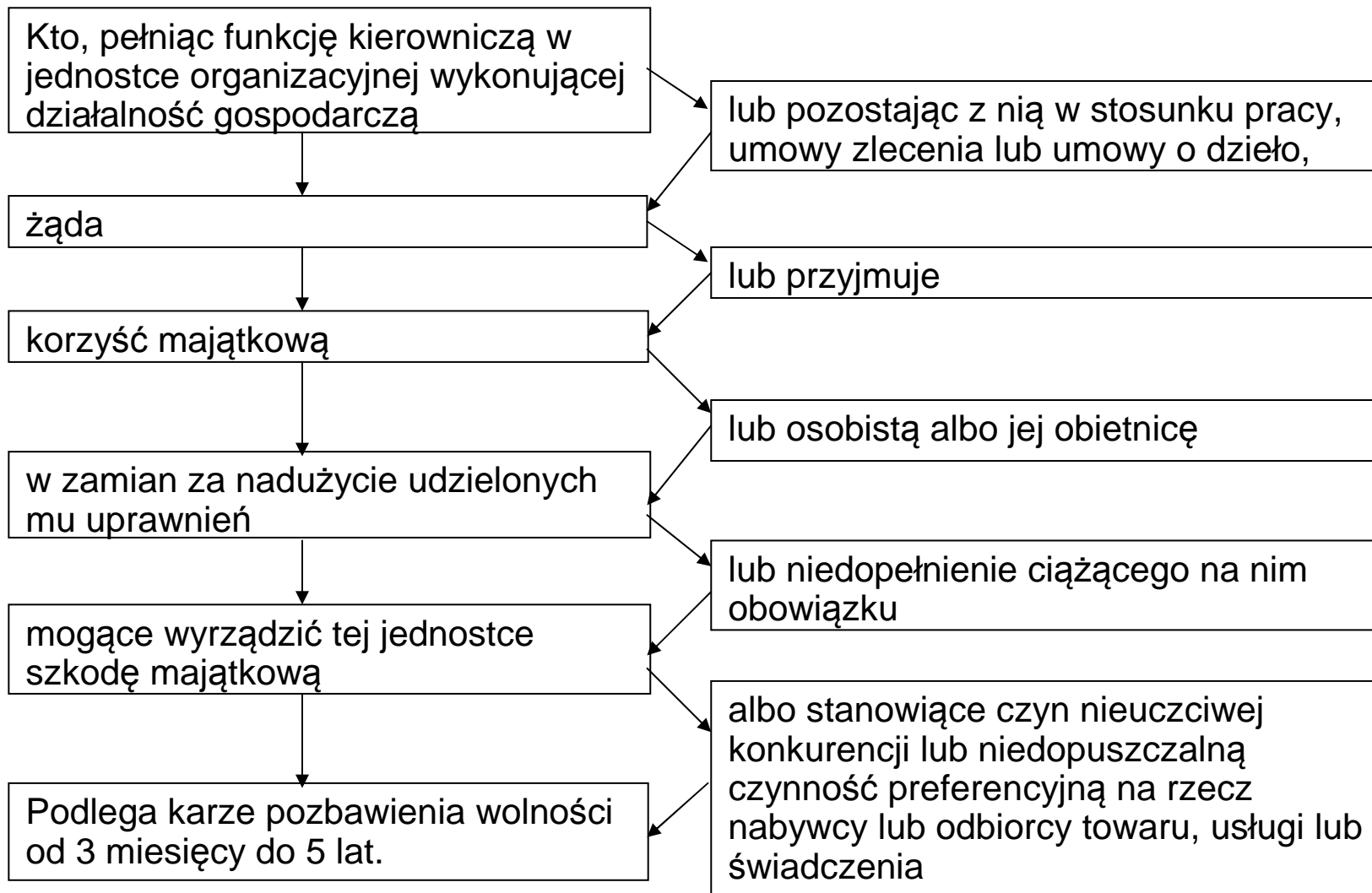
- Grupy współrzędne (szeregowy) –
orzeczenie szeregowy:
- „Kto utrudnia lub udaremnia postępowanie
karne...” (art. 239 § 1 k.k.).
- „Kto, (...) żąda lub przyjmuje korzyść
majątkową...” (art. 296a § 1 k.k.) –
poprawnie: *Kto żąda (D.) korzyści
majątkowej lub przyjmuje (B.) korzyść
majątkową / Kto żąda (D.) korzyści
majątkowej lub ją (B.) przyjmuje*

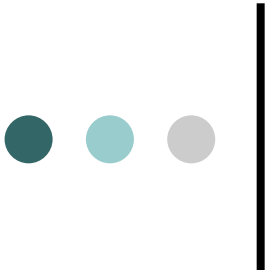

Składnia języka prawnego (7)

„Kto, pełniąc funkcję kierowniczą w jednostce organizacyjnej wykonującej działalność gospodarczą lub pozostając z nią w stosunku pracy, umowy zlecenia lub umowy o dzieło, żąda lub przyjmuje korzyść majątkową lub osobistą albo jej obietnicę, w zamian za nadużycie udzielonych mu uprawnień lub niedopełnienie ciążącego na nim obowiązku mogące wyrządzić tej jednostce szkodę majątkową albo stanowiące czyn nieuczciwej konkurencji lub niedopuszczalną czynność preferencyjną na rzecz nabywcy lub odbiorcy towaru, usługi lub świadczenia podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat.” (art. 296a § 1 k.k.)

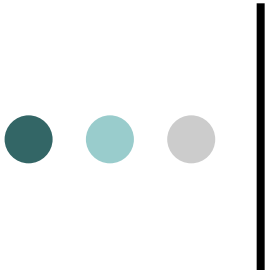
Składnia języka prawnego (8)

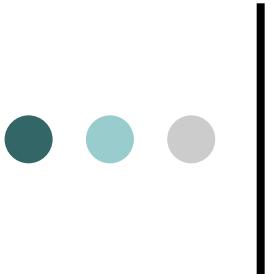
Podmiot w zdaniach języka prawnego (1)

- **Podmiot gramatyczny zdania**, tj. nadrzędna część zdania tworząca związek zgody z orzeczeniem .
- „Sąd wymierza karę za usiłowanie...” (art. 14 § 1 k.k.)
- „W granicach określonych w ustawie postępowanie karne odbywa się z udziałem czynnika społecznego (art. 3 k.p.k.)
- „Oskarżonemu przysługuje prawo do obrony...” (art. 6 k.p.k.)
- Wezwanie dokonane w sposób określony w (...) powoduje skutki prawne tylko wtedy, gdy nie ma wątpliwości, że dotarło [ono – przyp. M. Z.] do adresata we właściwej treści i w odpowiednim terminie” (art. 55 § 2 k.p.a.)

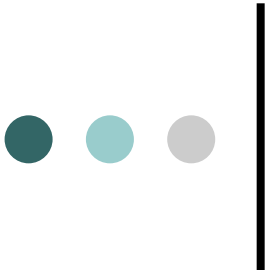
Podmiot w zdaniach języka prawnego (2)

- „Kto zabiera cudzą rzecz w celu przywłaszczenia...” (art. 278 k.k.)
- „Oskarżony nie ma obowiązku dowodzenia swej niewinności...” (art. 74 § 1 k.p.k.)
- „Nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego” (art. 5 zd. 1 k.c.)
- „Jeżeli ustawa uzależnia skutki prawne od dobrej lub złej wiary, domniemywa się istnienie dobrej wiary” (art. 7 k.c.)
- „W wypadkach nie cierpiących zwłoki można wzywać lub zawiadamiać osoby telefonicznie” (art. 137 k.p.c.)

Podmiot w zdaniach języka prawnego (3)

- **Podmiot tematyczny (temat)**, tj. element cechujący się najmniejszym dynamizmem komunikacyjnym: „Wieszak, na którym zawieszają się wypowiedź”. Przeciwieństwo rematu (komentarza).
- „Każdy człowiek od chwili urodzenia ma zdolność prawną” (8 § 1 k.c.)
- Co ma każdy człowiek od urodzenia?
- „Zbrodnią jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 albo karą surowszą” (art. 7 § 2 k.p.k.)
- Co jest zbrodnią?

Podmiot w zdaniach języka prawnego (4)

- **Podmiot logiczny**, tj. byt, o którym orzeka się w strukturze głębokiej zdania, np. wykonawca czynności (agens).
- *Przedsiębiorca nie może zbyć firmy.*
- „Firma nie może być zbyta” (art. 439 § 1 k.c.)
- *Firmy nie można zbyć.*
- „Jeżeli uprawnienie do odstąpienia od umowy wzajemnej zostało zastrzeżone na wypadek niewykonania zobowiązania w terminie ściśle określonym...” (art. 492 zd. 1 k.c.)
- *Jeżeli strona, na wypadek niewykonania zobowiązania w terminie ściśle określonym, zastrzegła uprawnienie do odstąpienia od umowy wzajemnej...*

Czasowniki (1)

- **Formy finitywne** – czasowniki pełniące funkcje orzeczenia w zdaniu:
- Formy osobowe (*wykonam, wykonasz, wykona...*);
- Formy bezosobowe:
 - Formy zakończone na –no, -to = bezosobniki („Jeżeli postanowienie wydano na posiedzeniu jawnym...” art. 357 § 3 k.p.c.,);
 - Formy z partykułą zwrotną *się* („Nie wszczyna się postępowania, a wszczęte umarza, gdy...” art. 17 § 1 k.p.k.).

Czasowniki (2)

- **Formy infinitywne** – odczasownikowe (1):
- Bezokoliczniki (*wykonać, wykonywać*):
- „Interwenientowi ubocznemu **należy** od chwili jego wstąpienia do sprawy doręczać...” (art. 80 k.p.c.);
- „Organ prowadzący postępowanie **powinien** ponadto w miarę potrzeby udzielać uczestnikom postępowania informacji...” (art. 16 § 2 k.p.k.);
- „W postępowaniu karnym oskarżony **musi mieć** obrońcę, jeżeli...” (art. 79 § 1 k.p.k.)
- „W toku postępowania strony oraz ich przedstawiciele i pełnomocnicy **mają obowiązek** zawiadomić organ...” (art. 41 § 1 k.p.a.)

Czasowniki (3)

- **Formy infinitywne** – odczasownikowe (2):
- Imiesłowy:
 - Imiesłów przymiotnikowy czynny (*wykonujący*);
 - Imiesłów przymiotnikowy bierny (*wykonany, wykonywany*);
 - Imiesłów przysłówkowy współczesny (*wykonując*);
 - Imiesłów przysłówkowy uprzedni (*wykonawszy*);
- Rzeczowniki odczasownikowe = gerundia (*wykonanie, wykonywanie*).

Czasowniki (4)

- **Funkcja opisowa (deskryptywna):** „Kto zabija człowieka, podlega karze...” (art. 148 § 1 k.k.)
- **Funkcja dyrektywalna (normatywna):** „Kto zabija człowieka, podlega karze...” (art. 148 § 1 k.k.)
- „Pracownik uprawniony do urlopu wychowawczego może złożyć pracodawcy pisemny wniosek o obniżenie jego wymiaru czasu pracy do wymiaru niższego niż połowa pełnego wymiaru czasu pracy w okresie, w którym mógłby korzystać z takiego urlopu” (art. 186⁷ k.p.)

Czasowniki (5)

- Czas gramatyczny: teraźniejszy, przeszły, przyszły
- **Czas teraźniejszy i przyszły** – funkcja opisowa lub dyrektywalna, np.
- **Czas przeszły** – wyłącznie funkcja opisowa, np. Uprawnionemu do pobierania pożytków przypadają pożytki naturalne, które zostały odłączone od rzeczy... (art. 55 §1 k.c.)
- **Tryb orzekający (oznajmujący)** – funkcja opisowa lub dyrektywalna.
- **Tryb przypuszczający** – wyłącznie funkcja opisowa, np. „...w okresie, w którym mógłby korzystać z takiego urlopu” (art. 186⁷ k.p.)
- **Tryb rozkazujący** – nie występuje

Czasowniki (6)

- Wyłącznie czasowniki w **osobie trzeciej** (liczby pojedynczej i mnogiej) – generalność, abstrakcyjność, komunikaty „dla” (a nie „do”) – rejestr komunikacji nieskierowanej.
- **Strona czynna i bierna** – zazwyczaj brak różnicy znaczeniowej, ale strona bierna pozwala pominąć wykonawcę czynności (agensa):
- „Kto ma interes prawny w tym, aby sprawa została rozstrzygnięta na korzyść jednej ze stron...” (art. 76 k.p.c.).
- *Kto ma interes prawny w tym, aby sąd szybko rozstrzygnął sprawę na korzyść jednej ze stron...*